

CATALUNYA I L'ASSOCIACIÓ

5. LA UNIVERSALITZACIÓ DELS DSIR

L'ASSOCIACIÓ
DRETS SEXUALS
I REPRODUCTIUS

CATALUNYA I ASSOCIACIÓ

Foto: Arxíu de la Democràcia, Arxíu gràfic i revista Canigó. Extret de <https://arxiviodemocracia.ua.es>

CATALUNYA I L'ASSOCIACIÓ

Durant els anys 70 i 80, a Catalunya, les dones van haver d'organitzar-se col·lectivament per accedir a informació i recursos sobre drets sexuals i reproductius. Aquestes accions van donar lloc a una sèrie de lluites feministes centrades en la defensa del dret de les dones a decidir sobre els seus cossos. Al llarg dels anys 90, aquest moviment es va mantenir actiu, posant un èmfasi especial en la reivindicació de l'avortament lliure i gratuït. Va ser clau, també en aquesta dècada, l'inici de la universalització de la lluita pels drets sexuals i reproductius, procés pel qual de manera progressiva, les institucions de Catalunya començaven a integrar demandes feministes.

Un dels passos més importants en aquest procés va ser la creació del **Comitè 1r de Desembre – Plataforma Unitària d'ONG-Sida de Catalunya, fundat el 1998**. Aquest comitè va sorgir com a resposta a la necessitat d'organitzar les entitats que treballaven en la lluita contra l'estigma i la discriminació de les persones amb VIH/sida i per millorar les seves condicions de vida. La seva missió era incidir en les polítiques públiques per

promoure canvis socials, legals i administratius que garantissin no només els drets sexuals i reproductius, sinó també la dignitat i la salut de les persones seropositives. Al llarg dels anys, el Comitè ha esdevingut un referent en la defensa dels drets de les persones amb VIH/sida a Catalunya, treballant estretament amb la **Comissió Interdepartamental de la Sida a Catalunya (CISC), creada el 1999**, sent l'òrgan principal encarregat de coordinar i articular les polítiques específiques sobre el VIH/sida a Catalunya, que agrupa i col·labora amb tots els departaments, associacions i ONG implicats en aquest àmbit.

D'altra banda, les feministes de l'època van lluitar incansablement per aconseguir que les institucions reconeguessin i garantissin els drets sexuals i reproductius de les dones. Un exemple d'això és la creació de la **Comissió pel Dret a l'Avortament l'any 1978**, integrada en la Coordinadora Feminista de Catalunya, que anys més tard es va convertir en **Dona i Salut - Comissió pel Dret a l'Avortament (1993)** i finalment el 1995 es constitueix legalment a Ca la Dona. Aquesta orga-

El tema de l'avortament no és un tema democràtic més, és un tema que té a veure en per què les dones som subjectes de la política del nostre propi cos.”

nització va ser clau en l'aglutinament d'esforços per exigir un avortament lliure i gratuït, i en la mobilització massiva per defensar el dret a una sexualitat lliure i autònoma al territori català. Tal com diu Montse Cervera, *“el tema de l'avortament no és un tema democràtic més, és un tema que té a veure en per què les dones som subjectes de la política del nostre propi cos.”* Aquesta afirmació reflecteix la profunditat de la lluita: no només es tractava de l'avortament en sí, sinó de la capacitat de les dones de ser agents de les seves pròpies decisions.

La comissió, doncs, es va centrar en la defensa de drets com l'educació sexual, l'accés als anti-conceptius i l'avortament segur, promovent el dret de les dones a decidir lliurement. També, es va enfrontar al model mèdic tradicional que vinculava la sexualitat femenina exclusivament amb la reproducció. El seu treball, doncs, es va expandir a altres temes de salut reproductiva i va buscar combatre l'explotació del cos femení en la medicina i la indústria farmacèutica, denunciant pràctiques com l'experimentació amb noves tec-

nologies reproductives i la medicalització dels cicles biològics de les dones. La comissió va defensar un **enfocament holístic de la salut de les dones**, incloent tant l'aspecte físic com mental, i promovent recursos alternatius com els grups d'autoajuda i autoconeixement.

Durant aquests anys, una altra victòria important va ser la progressiva **institucionalització dels Centres de Planificació Familiar**, que originalment havien sorgit gràcies a iniciatives autogestionades per les dones dels barris i associacions veïnals. Tot i que, amb el temps, aquests centres van ser transferits a mans dels ajuntaments i, finalment, integrats en el sistema de salut pública català amb la creació del **Programa Sanitari d'Atenció a la Dona (PSAD) el 1990**, les feministes no van deixar de lluitar per mantenir l'esperit original d'aquests espais.

Instal·lacions d'un SIAD

Font: Arxiu Diari Andorra

Mica en mica aquests CPF cada un va començar a crear una història; alguns es van integrar, alguns es van dissoldre, alguns van agafar unes dones que ja es van jubilar (...) fins que al final ja van desaparèixer tots perquè ja és un servei que dona l'Institut Català de la Salut.”

L'any 1985 es fa ressò d'una notícia referent als centres de planificació de Catalunya on s'exposava que el servei estava col·lapsat i no es podia respondre a la demanda desbordant. La notícia també informava que la Generalitat de Catalunya no havia assumit les seves competències sobre els Centres de Planning del territori.

L'any 1990 s'aprova la Llei d'Ordenació Sanitària de Catalunya (LOSC) que estableix les principals característiques del model del sistema sanitari Català i que respon a l'esmentat principi de descentralització. El mateix any, es crea el **Programa Sanitari d'Atenció a la Dona de Catalunya (PSAD) pel decret 283/1990** amb l'objectiu de promoure, impulsar, coordinar i portar a terme les activitats d'atenció integral de la dona en els aspectes relatius a l'orientació i planificació familiar, educació maternal, l'embaràs, el part i la resta d'estats fisiològics i malalties directament relacionades amb el sexe. D'aquesta manera, els centres de planificació familiar dels diversos districtes i barris del territori català comencen a integrar-se a la xarxa de sanitat pública convertint-se en PSAD. Tal com expressa

l'Elena Julià: *“Es va començar a crear una xarxa a nivell de la Seguretat Social, mica en mica aquests CPF cada un va començar a crear una història; alguns es van integrar, alguns es van dissoldre, alguns van agafar unes dones que ja es van jubilar (...) fins que al final ja van desaparèixer tots perquè ja és un servei que dona l'Institut Català de la Salut.”*¹

Els CPF van ser pioners en oferir una atenció integral a les dones, abordant no només qüestions mèdiques sinó també l'acompanyament i l'educació sexual. Figures com Elena Julià i Imma Clarà, activistes i professionals en aquests espais, lamenten com amb la integració a la xarxa de sanitat pública es va perdre part de l'essència feminista inicial dels centres, que posaven les dones

Que arribessis a un ambulatori i veiessis un rètol que posés “Atenció a la Salut Sexual i Reproductiva” jo crec que va ser un avanç.”

en el centre de la seva pròpia salut, oferint una atenció holística i personalitzada. Com ho expressa l'Imma Clarà, *“s'ha perdut l'atenció integral a la dona, perquè els centres de planificació eren centres que acollien a la dona, des de la dona jove fins a la dona gran.”*² Aquesta pèrdua de la perspectiva global de les necessitats de les dones, més enllà de l'edat reproductiva, va ser una de les crítiques que les feministes van adreçar a la institucionalització dels centres.

Un dels canvis més notables va ser la **pèrdua de figures clau com les consultores**, dones que, sense necessitar titulació mèdica, proporcionaven suport i orientació en aquests centres. Amb la nova gestió es va començar a requerir un títol homologat per formar part de l'equip, la qual cosa va desplaçar el model autogestionat i la filosofia activista dels primers temps. Com destaca el lema “dona per a dona”, aquests centres inicialment posaven un èmfasi especial en l'educació i l'acompanyament integral de les usuàries.

Tot i aquesta pèrdua d'autonomia i canvi de filosofia, l'absorció dels centres a la xarxa pública

va comportar millores en altres àmbits. Es va guanyar en termes de cobertura universal, prestacions tècniques i professionalització, fet que va permetre arribar a un nombre més gran de dones i oferir serveis de salut sexual i reproductiva amb més recursos i garanties.

Malgrat les tensions entre l'activisme feminista i la integració dels CPF en el sistema sanitari, la lluita per l'accés universal a aquests serveis va representar un pas important. Tal com explica l'Elena Julià: *“Va ser una lluita perquè les institucions mica en mica anessin assumint aquestes reivindicacions. I coi, que arribessis a un ambulatori i veiessis un rètol que poses “Atenció a la Salut Sexual i Reproductiva” jo crec que va ser un avanç.”*³

Tot i que molts centres van ser absorbits, alguns CPF no van sobreviure al procés d'institucionalització. La seva dependència de subvencions

² Entrevista a l'Imma Clarà

³ Entrevista a l'Elena Julià

CENTRE JOVE D'ATENCIÓ A LES SEXUALITATS

municipals i la manca de recursos propis va fer que alguns no poguessin seguir funcionant quan la gestió va passar a mans de la Generalitat o altres entitats sanitàries. En alguns casos, aquests centres van ser tancats o fusionats amb altres serveis de salut més generals, cosa que va diluir la seva especialització en drets sexuals i reproductius.

Un exemple destacat d'aquesta problemàtica es troba en el CPF "Mitja Lluna". Davant l'amenaça de tancament, les impulsores del moviment Planning van ocupar el centre i es van encadenar a l'escala principal com a acte de protesta. Malgrat els esforços, l'Ajuntament va acabar ordenant el tancament, provocant una gran frustració entre les activistes, que lamentaven la pèrdua d'un centre pioner en l'atenció sexual i reproductiva des d'una perspectiva feminista. Tal com expressa Maite Blay: *"ens va frustrar moltíssim el tancament de Planificació Familiar del Centre Mitja Lluna (...) perquè era un exemple claríssim de com podien sortir les coses endavant i com es podien fer molt ben fetes"*.⁴

4 Entrevista a Maite Blay en el documental: *Les filles de Lilith*. (2005). *La quadratura del cercle*. Història del Bloc Feminista de Tarragona. Vimeo.

Maite Blay

Ens va frustrar moltíssim el tancament de Planificació Familiar del Centre Mitja Lluna (...) perquè era un exemple claríssim de com podien sortir les coses endavant i com es podien fer molt ben fetes".

També, l'any 1992 es va crear el CJAS (l'actual Centre Jove d'Atenció a les Sexualitats) impulsat des de L'Associació de Planificació Familiar de Catalunya i Balears i liderat per Rosa Ros i Ana Gutiérrez, metgessa i infermera que van participar del grup DAIA i d'altres grups de dones i d'autoconeixement dels barris. El CJAS es crea com un servei d'atenció especialitzat per adolescents i joves, de caràcter preventiu-educatiu i assistencial acreditat pel CatSalut.

És un servei gratuït, confidencial basat en la garantia dels Drets Sexuals i Reproductius per afavorir la vivència d'una sexualitat positiva i responsable. La feina de les professionals fa que, a dia d'avui, sigui un servei de referència en l'àmbit de l'acompanyament a adolescents i joves en aquesta etapa vital.

CATALUNYA I L'ASSOCIACIÓ

Dones maltractades,
mentores i professionals
conformaven Tamaia

Foto: Tamaia

En aquest sentit, un servei que sorgeix durant aquests anys gràcies, en part, a les reivindicacions del CJAS, és el projecte de **“Tardes joves”**, com a part de les polítiques i serveis destinats específicament als joves. Aquestes tardes van estar pensades com un espai d'atenció i consulta confidencial, adreçat especialment als adolescents i joves, per parlar sobre temes de salut sexual i reproductiva, drogues, relacions afectives i altres preocupacions pròpies de la joventut.

L'obertura d'aquests espais i la creació de programes i accions concretes i específiques en l'àmbit dels drets sexuals i reproductius van ser una mostra de com el feminisme va seguir innovant i adaptant-se per donar resposta a les necessitats de la població jove, integrant l'educació sexual com una part clau de la formació de les noves generacions.

A més, aquests anys van estar marcats per la creació de noves estructures i grups feministes que van continuar impulsant la lluita pels drets de les dones. Un exemple d'això va ser la fundació de la **Xarxa Feminista de Catalunya l'any 1996**, després de les Jornades de 20 anys de Feminisme a les Cotxeres de Sants. Amb el lema **“als feminismes hi cabem totes, sumem”**, aquesta xarxa va néixer amb l'objectiu de crear un espai plural on poguessin conviure les diferents sensibilitats feministes, tot donant una major visibilitat al col·lectiu LGTBI dins del moviment. L'any següent, continuant amb aquesta mateixa línia, es va crear la Xarxa de Dones per la Salut, que agrupa entitats d'arreu de Catalunya amb un interès comú: abordar la salut des d'una perspectiva de gènere.

A la vegueria de Barcelona, **l'Associació de Dones contra la Violència Familiar TAMAIA, fundada el 1992**, és un clar exemple de com el feminisme va seguir lluitant per erradicar les violències masclistes i oferir suport a les víctimes de violència de gènere.

Taller d'escriptura per a
dones que han patit
maltractament

Foto: Mercè Tarrés / Tamaia

Al Camp de Tarragona, l'esforç incansable de la comissió antiagressions i el bloc feminista de Tarragona va permetre, **l'any 1990, la creació d'una casa d'acollida**

per a dones maltractades. Inicialment plantejat com una prova pilot, aquest espai es va consolidar ràpidament com un referent no només per a la vegueria, sinó també per altres zones de Catalunya.

D'aquesta manera, a Ponent, després de dècades de reivindicacions, **s'inaugura l'any 1993, la casa d'acollida.** Però, tot i ser un avenç important, la responsabilitat del centre va ser assumida per la Generalitat de Catalunya, i no per les administracions locals. Així, el Grup de Dones de Ponent ha mantingut una llarga trajectòria de lluita per garantir aquest servei a nivell municipal, una demanda que, encara avui, no està totalment coberta.

Mentrestant, a les comarques gironines el **1994 es va impulsar la creació d'una Coordinadora** amb l'objectiu de pressionar a les institucions l'assumpció d'aquest servei. Accions com la recollida de signatures per tot el territori i les negociacions constants van permetre finalment l'establiment d'aquest espai.

Aquests anys estan marcats per la incorporació dels Centres de Planificació Familiar (CPF) a la xarxa de salut pública, una reivindicació feminista des dels inicis, que va garantir el dret de forma universal a tota la població catalana. Malgrat tot, la municipalització dels serveis i la seva dependència de les subvencions ja havien fet perdre certa autonomia. Aquesta pèrdua es va veure agreujada amb la integració a la xarxa pública, atès que això suposava un allunyament de l'ideari feminista inicial dels CPF, que es distanciaven de la pràctica mèdica tradicional per acompanyar les dones en la complexitat de les seves vivències de forma holística i integral. Com expressa l'Elena Julià: “[faltava] el tracte, el que nosaltres havíem treballat molt en els CPF en quant a la transferèn-

CATALUNYA I L'ASSOCIACIÓ

cia que creaves amb aquella dona, a fer-la entendre que la dona era la protagonista i que la dona era la que prenia decisions”⁵

La pèrdua de figures clau com les consultores, l'allunyament de l'autogestió i la filosofia més activista dels inicis dels centres de planificació familiar, basats en la manera de treballar "**de la dona per a la dona**", van reduir el seu enfocament més educatiu i d'acompanyament integral. D'altra banda, es va guanyar en universalitat, presenciacions tècniques, professionalització i en la capacitat d'arribar a més dones.

Aquesta institucionalització de la lluita feminista i la integració de noves demandes, com la del VIH/sida, reflecteix la capacitat del moviment per expandir-se i adaptar-se a les necessitats socials del moment, sempre buscant garantir l'accés universal als serveis de salut sexual i reproductiva per a tota la població. Així, la universalització dels DSiR no es va limitar només a la qüestió de l'avortament, sinó que va incloure altres lluites com la desestigmatització del VIH/sida i la creació de serveis específics per tractar i abordar la violència masclista.

⁵ Entrevista a l'Elena Julià

ELABORAT PER L'ASSOCIACIÓ DE DRETS SEXUALS I REPRODUCTIUS EN EL MARC DEL PROJECTE
GENEALOGIA FEMINISTA DELS DRETS SEXUALS I REPRODUCTIUS.

Recerca i elaboració **Laia Moreno Fernández** / Gràfica i il·lustracions **Mercè M. Tarrés** / Coordinació **Sílvia Aldavert**

L'Associació

✉ contacte@lassociacio.org

☎ 933 055 322

🌐 <https://lassociacio.org/>

📱 @lassociacio 📺 @lassociaciotsr

AMB EL SUPORT DE

